

A kisvárdai Szent Orsolya-rendi Tanítóképző Intézet mindennapjai az iskolai értesítők tükrében

„Akit az élet messze készítet,/ s ezernyi csábos titkot ád/ szeresse ezt a régi fészket;/ a régi iskolát.” – írja Wass Albert a *Szeressétek az iskolát* című versében, s vallották, vallják maguk az orsolyita iskola egykori növendékei is, akiknek emlékeiben elevenen él a régi intézet jó hírneve, színvonalas oktató-nevelő munkája. A rendi tanítóképző hétköznapijai által bepillantást nyerhetünk az iskola belső életébe. Erről elsősorban a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárában fennmaradt iskolai értesítőkből, évkönyvekből, a rendi krónikából és a visszaemlékezésekből szerzünk tudomást. Ezekben figyelemmel kísérhetjük a tanév kronológiáját, képet kaphatunk az épületek állapotáról, a tanári testületről és a tanulók tanulmányi előmeneteléről, társadalmi helyzetéről (vallás, nyelvismeret, szülők foglalkozása). Az értesítők mellett az iskoláztatással kapcsolatos pedagógiatörténeti összefoglalásokat is meg kell említenünk, hiszen ezekből a kor iskolatörténetét ismerjük meg, mely szoros kapcsolatban áll a rend által fenntartott intézményekkel. Emellett a helytörténeti vonatkozások is érintik a témát. Pedagógiatörténeti forrásmű például Mészáros István¹ és a Pukánszky Béla – Németh András² szerzőpáros könyve, a hely- és egyháztörténet anyagai között pedig Néző István³ és társai munkája. Jelen dolgozatom célja e forrásokra támaszkodva annak bemutatása, hogyan formálta a Szent Orsolya-rendi tanintézet az itt tanulók életét, milyen események hatottak rájuk, milyen örökséget kaptak az itt tanító nővérektől. Jelen dolgozat csak a tanítóképző intézet életének bemutatására vállalkozik.

¹ Mészáros, 2000.

² Pukánszky–Németh, 1996.

³ Néző–Pénzes–Poncsák, 2000. és Néző–Szivák, 1999.

A kezdetek

A kisvárdai Szent Orsolya-rendi Elemi Népiskola a Tanítóképző Intézettel együtt a VKM 90301/1918.sz. rendelete alapján 1918. szeptember 12-én nyitotta meg kapuit a tanulóifjúság előtt. Ezzel a háborús időszak gazdasági nehézségei ellenére is megindulhatott a „vallásos nőnevelés intézményesülése”⁴ a községben. A tanítványok a képző mellett a korszerűen felszerelt internátusban töltötték iskolai éveiket.

A kezdeti intézet a folyamatos fejlesztések során iskolakomplexummá vált, s a bővítést egyrészt az egyre növekvő tanulói létszám, másrészt a lakosság igénye is indokolta. 1927-ben megvalósult a polgári leányiskola, az 1932–33. tanévben újjáépült az internátus, így a leányok az elemi és a polgári iskola után a tanítóképzőben folytathatták tanulmányaikat.

A tanulói létszám változásait az 1. táblázat tartalmazza. Az első évben 30 fő iratkozott be a tanítóképzőbe. 1919–20-ban ez a szám a duplájára emelkedett 14 magántanulóval. Az 1920-as években ingadozást mutat az utóbbiak száma. 1923-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter az addig négy évfolyamos képzőket öt évfolyamossá alakította.⁵ Kisvárdán az 1924–25-ös tanévtől kezdődően indult meg az öt évfolyamos tanítóképzés. Az 1927. évi 12. törvénycikk a polgári iskolákat középfokúvá minősítette,⁶ megnyitva ezzel az utat a tanító-, óvóképző és egyéb szakiskolába igyekvő fiataloknak, amelynek hatása a községi tanintézetbe beiratkozott hallgatók számánál is tapasztalható volt. Ugrásszerűen megnőtt létszámuk az 1927–28-as évben; ez leginkább az elsőéveseknél figyelhető meg. A képzősők aránya az 1930–31. évben érte el csúcspontját, ezt követően csökkenő tendenciát mutatott, amire később hatással volt a tanítóképzés szerkezetének változása is az 1938–39-es iskolai évben. Az 1938. évi XIII. és XIV. törvénycikk elrendelte a négyéves gyakorlati irányú középiskolák (líceumok) után a kétéves tanítóképző akadémiák megszervezését. A rendelet értelmében az ötéves intézeteket fokozatosan kellett líceummá alakítani vagy megszüntetni. A líceumi képzés érettségivel zárult, és jogosítványt adott az akadémiákon való továbbtanulásra. Azonban a háborús időkben fellépő tanárhiány miatt a középiskolának csak az első, második és harmadik osztálya nyílt meg, s a leányok a képző negyedik és ötödik osztályában folytathatták tanulmányaikat.⁷

Kisvárdán ellenben a fokozatos átszervezés nem valósult meg, mivel az első bécsi döntés következtében az országhoz visszacsatolt területeken, közöttük Kassán szükség volt a magyar tanerőre, ezért a Szent Orsolya-rend úgy döntött, hogy elsősorban az „ősi intézetet”⁸ kell ellátni tanárokkal. 1939 szeptemberétől tehát már nem indulhatott meg a tanítóképző első évfolyama. Ez a rendelkezés fájdalmas volt mind a rendtagok, mind a növendékek és szülők számára. Így Kisvárdán háztartási, gazdasági iskolát szerveztek. A 3239/1939. sz. érseki leirat adott engedélyt a megnyitáshoz. A VKM 69.628/1939. V/2.

⁴ Néző–Pénzes–Poncsák, 2000. 70.

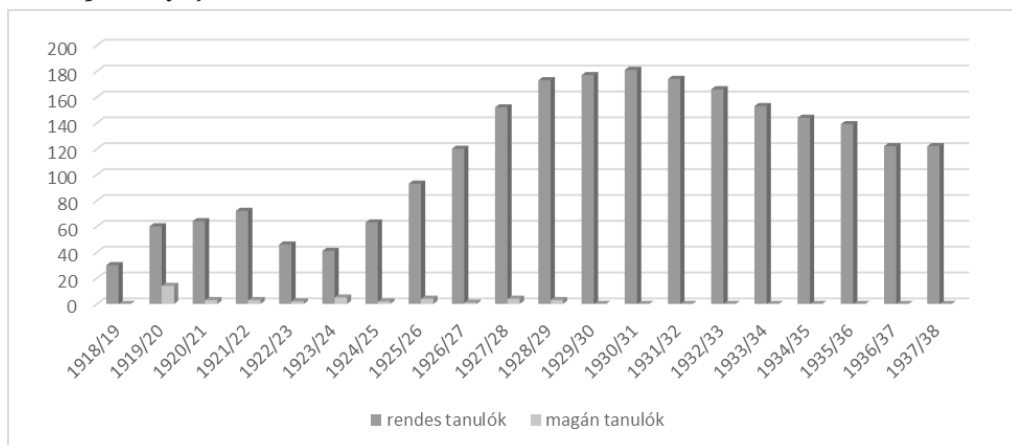
⁵ Mészáros, 2000. 254.

⁶ Pukánszky–Németh, 1996. 620.

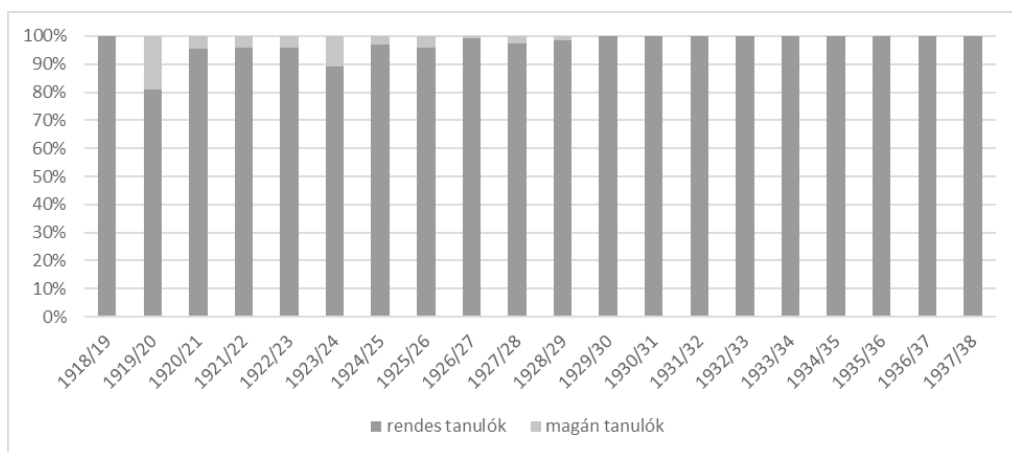
⁷ Mikonya, 2012. 160–166.

⁸ Az orsolyiták 1699-ben telepedtek le Kassán.

okirat számú okmánya meghatározta az iskola nevét: „kétéves háztartási-gazdasági továbbképző tanfolyam”⁹

1. ábra: A tanulói létszám változása 1918–1938 között
(Forrás: Szent Orsolya-rendi iskolai értesítők 1918–1938. Saját szerkesztés.)

2. ábra: A magán- és rendes tanulók aránya százalékos megoszlás alapján
(Forrás: Szent Orsolya-rendi iskolai értesítők 1918–1938. Saját szerkesztés.)

⁹ A Szent Orsolya-rendű apácák által fenntartott kisvárdai római katolikus Elemi Népisiskolai Tanítóképző Intézet és Polgári Leányiskola értesítője az 1938/39. tanévről. Kisvárdai, 1939. 12.

Az internátus

1918-ban az augusztus végén beiratkozott 28 első évfolyamos közül 18-an bentlakást kértek. Az internátust 26 leánytanuló fogadására rendezték be a zárda klauzurális részétől elkülönítve. Az ebédlő közös volt a nővérekkel, de a tanulók eltérő időpontokban étkeztek. Mind a képzőt, mind a lakóotthont a rendszabályokat is tartalmazó Szokások Könyve¹⁰ előírásai szerint rendezték be. Ez meghatározta, hogy: „*a termek legyenek világosak, tágasak, szellősek... A bútorzat legyen tartós, kényelmes és jó ízlésű. El kell látni minden megkövetelt felszereléssel, hogy nevelői működésünk a legjobbak közé emelkedhessen.*”¹¹

A tanítványoknak kezdetben négy szoba állt rendelkezésére, mellette helyet kapott egy közös tanulóhelyiség és egy zongoraterem is. A tornaterem ekkor még hiányzott. A rendház épületében laktak az apácák, és itt kapott helyet a kápolna is. Az épületet gondozott park vette körül, mely kiterjedt a mai sportpálya területéig.

A nővérek próbálták tehát otthonossá tenni a tantermeket és a szobákat, igyekeztek fejleszteni az intézetet, amihez a község vezetőségétől és lakosságától anyagi és természetbeni támogatást kaptak. Mindezek ellenére előfordult, hogy élelmezési gondokkal, tüzelőhiánnyal küzdöttek, sőt gyakran szünetelt a közvilágítás is. Az apácák bejárták a környező falvakat, hogy élelmezés céljára adományokat gyűjtsenek. M. Riszner Armella főnöknő 1926–1936 közötti vezetése alatt jelentős változások történtek. Fáradtságot nem kímélve sikerült előteremtenie az építkezésekhez szükséges összegeket. A krónika megemlíti, hogy Amerikába is küldött leveleket pénzbeli segítségért folyamodva, melyekre válaszként egy 80 dolláros csekk érkezett.¹² A nehézségek ellenére évről évre új részek, gazdasági épületek készültek el. A 1932–33. tanévben a lakóotthon teljes épületét felújították, így az intézet az egészségügyi előírások mellett a pedagógiai és esztétikai követelményeknek is megfelelt. 1941–1942-ben is történtek nagyarányú bővítések, átalakítások. A tanulók folyosói szekrényeket, újabb ágyakat kaptak. A vizesblokkok felújítására is ebben az évben került sor, a meleg víz többszöri használatát modernebb kazán biztosította. Az épület ezen kívül még öt hálóteremmel, egy nappali és egy orvosi szobával, valamint hat egyéb helyiséggel bővült.

A tanítványoknak az iskoláztatásért fizetniük kellett. A tandíjon kívül más kötelezettségeik is voltak, mint pl. a fenntartás költségei, az egészségügyi ellátás és egyéb díjak. Az éves „tápdíj” kezdetben tíz hónapra 200 korona kiadást jelentett, amelyhez társult a képző tandíja (150 korona), az orvosi díj (16 korona), a bútorok használata (10 korona), illetve később a természetbeni juttatások. A következő táblázat az iskolai évek tandíjváltozásait mutatja. A fogyasztói árak az első világháború alatt megtizenhatszorozódtak. A háború után is folytatódott, és csak 1924-ben ért véget a pénzromlás. Hivatalosan 1925. október 1-jén jött létre az új pénz, a pengő. Az 1925. évi XXXV. törvénycikk szerint 1 pengő értéke 12 500 papírkorona volt, illetve 1 pengő 0,2632 gramm aranyat testesített meg. Forgalom-

¹⁰ Szokások Könyve a Szent Orsolya rend Római Uniója számára. Győr, 1934.

¹¹ Uo. 166.

¹² A Római Unióhoz tartozó Szent Orsolya Rend kisvárdai házának krónikája. Kisvárd, 1938. május 20.

ba hozatalára 1926. december 27-én került sor. A pengő egészen a második világháború kezdetéig értékálló pénznek bizonyult.¹³

Tanév	Tandíj	Természetbeli hozzájárulások
1922/1923	500 korona	–
1938/1939	500 pengő	–
1941/1942	600 pengő	160 db tojás; 8 kg zsír; 8 kg lekvár
1942/1943	900 pengő	200 db tojás; 8 kg zsír; 5 kg méz; 5 kg gyümölcsíz

3. ábra: A képző tandíjának változása és a természetbeni hozzájárulások
(Forrás: Szent Orsolya-rendi iskolai értesítők 1923, 1939, 1942–43. Saját szerkesztés.)

A szociális helyzet, a szorgalom, a jeles vagy jó tanulmányi eredmény és példamutató magatartás alapján lehetőség volt a tandíjmentességre, melyet az iskolavezetésnél kellett kérvényezni. Az árva gyermekek nem fizettek tandíjat, és a testvérek kedvezményben részesültek. Ezen kívül létezett még fél és negyed tandíjmentesség is. Az intézményben megkülönböztették a rendes és a magántanulókat. Az utóbbiak később vizsgáztak a kijelölt anyagból, és kétszer annyi tandíjat fizettek, mint a nyilvános tanulók. Az alábbi táblázat a tandíjfizetésre vonatkozó kimutatást tartalmazza három iskolai év viszonylatában, évfolyamonkénti lebontásban. Az adatokból látható, hogy az 1934–35-ös tanévben volt a legtöbb tandíjfizető, 133 fő, legnagyobb számban a negyedik évfolyamból. Teljes tandíjmentességben csupán hét hallgató részesült. 1936–37-ben csökkent a tandíjfizetők, de nőtt az egész tandíjmentes tanulók csoportja, továbbá megjelent a fél tandíjmentes kategória is. 1938–39-ben már csak tandíjfizetők és fél tandíjasok tanultak a képzőben.

Tanév	Tandíjfizetésre vonatkozó adatok	I.	II.	III.	IV.	V.	Összesen
1934/1935	Tandíjfizető	31	24	24	55	29	133
	Egész tandíjmentes	2	2	–	2	1	7
	Fél tandíjmentes	–	–	–	–	–	–
	Negyed tandíjmentes	2	–	1	–	1	4
1936/1937	Tandíjfizető	20	20	17	16	23	96
	Egész tandíjmentes	4	1	1	2	2	10
	Fél tandíjmentes	2	3	2	2	1	10
	Negyed tandíjmentes	1	1	–	3	1	6
1937/1938	Tandíjfizető	26	31	31	26	–	125
	Fél tandíjat fizetett	4	3	2	4	–	13

4. ábra: A képző tandíjának változása és a természetbeni hozzájárulások
(Forrás: Szent Orsolya-rendi iskolai értesítők 1934–35., 1936., 1937–38. Saját szerkesztés.)

¹³ Infláció, fogyasztói árak Magyarországon a második világháború után I. (1945–1968) http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2012/2012_05/2012_05_373.pdf

Az internátus napirendje

Az intézménnyel kapcsolatos lakóotthon élén a főnöknő állt, és az általa megbízott rendtagok nevelőként dolgoztak. A képző internátusa szigorú napirendet követelt a leendő tanítónőktől. Minden hétköznap 5 órakor volt ébresztő, 5³⁰-kor reggeli ima, ezt követően tanulás 6³⁰-ig, 6³⁰-kor szentmise, majd utána reggeli következett. A diákok 8⁰⁰-13⁰⁰ óráig előadásokon vettek részt, ezt követte az ebéd és a délutáni másfél órás „üdülés”. Az esti ima 20⁰⁰ órakor kezdődött.¹⁴ A kötelező délutáni szilenciumon a két és fél órás csendes tanulást a gyengébb tanulók kikérdezése követte. Akinek kevés volt ez az idő, fennmaradhatott még este 21⁰⁰ óráig. A napi déli és esti rekreáción kívül a kikapcsolódást és az egészséges életmódot szolgálták a tornaórák és az udvari játékok.¹⁵ Hetenként hosszabb-rövidebb sétákat tettek a községben, ezek alkalmával felkeresték az elhunyt szerzetesnők síremlékeit is.

A különböző tárgyakhoz kapcsolódóan tanulmányi kirándulásokon vettek részt, melyeket a tanév elején megterveztek. Ezek általában az iskolához közel lévő ipartelepek, üzemek, pályaudvarok voltak. Emellett a természetvédelem fontosságára is felhívták a jelöltek figyelmét, igyekeztek környezetüket széppé tenni.

„Iskolánk virágos ablakai és folyosói, udvarunk és kertiünk madárcsicsergéstől hangos fái élénk bizonysgul szolgálnak arra, hogy szeretjük az istenadta természet szépségeit. A tanév folyamán ültettünk 26 gyümölcsfát, 176 tuját és 25 különböző díszcserjét. A kert fáin tanyázó madarak részére állandó téli etetőink vannak. Madarak és fák napján, május 14-én hangos volt a Vár a kicsinyek és nagyok vidám énekétől, szavaltaitól, mely alkalommal Kertész Éva III. éves növendék méltatta a természetvédelem jelentőségét.”¹⁶ Az 1935-ös értesítő leírása szerint az állatvédelem terén végzett tevékenységükért az Országos Állatvédő Egyesület ifjúsági pályázatán öt hallgató jutalmat kapott.¹⁷

Ezen kívül még Nyíregyházára, Debrecenbe, Egerbe és távolabbi városokba, Szegedre, Kecskemétre is eljuttattak több napos üdülésekre. 1938. május 24-25-26-án a képző öt évfolyamából 44 lány 4 nővér kíséretében részt vett az Eucharisztikus Világkongresszuson. Az utazást a programterv ismertetése és hosszú lelki előkészület előzte meg.¹⁸ Ritkábban külföldi tanulmányutakat is szerveztek, melyek kedvelt célpontja Olaszország volt, azonban a háborúk idején anyagi lehetőségek híján ezek a látogatások elmaradtak.

Az iskolai értesítők beszámolnak a tanulók egészségügyi állapotáról is. A világháborús időkben a legyengült lakosságot sokféle járvány sújtotta, ezért előfordult, hogy hosszabb időre szüneteltetni kellett a tanítást. Elsőként az 1918–19-es értesítő írt erről: „Mindjárt az isk. év elején, okt. 12- nov. 20.-ig, a hatóság rendeletére be kellett szüntetni az előadást a spanyol járvány miatt.”¹⁹

¹⁴ Krónika, 1938. március 22.

¹⁵ Az iskola csak az 1943-as tanévtől rendelkezett tornateremmel.

¹⁶ Értesítő, 1937–38. 26.

¹⁷ Értesítő, 1933–34. 20.

¹⁸ Krónika, 1938. május 24.

¹⁹ Értesítő, 1918–19. 3.

Az 1921–22-es értesítő a vörhenyjárvány miatti szeptember 20-tól november 8-ig, illetve november 30-tól december 9-ig tartó kényszerszünetről ad tájékoztatást. Az 1933–34-es értesítő szintén közölte a második osztályban ismételten fellépő vörheny betegség hírét, ami miatt egy hét szünetet rendeltek el. A statisztikákban feltüntették a betegségben elhunyt gyermekek nevét is. Az intézményben látogatást tevő orvosok neveit és látogatásaik számát ugyancsak nyilvántartották az értesítőkben.²⁰ Kiemelték és dicséretben részesítették azokat a jelölteket, akik a tanévben egyetlen napot sem mulasztottak, illetve azokat, akik az öt év során egyetlenegyszer sem hiányoztak.

Az oktató-nevelő munka és a tantestület

Az oktatási-nevelési tevékenységről és a tantestületről itt csak érintőlegesen szeretnék beszámolni. A képzés-nevelés egyensúlyára egyformán törekedtek az intézmény oktatói. A délelőtti tanítók közül többen mint nevelők vettek részt az internátus munkájában. A tanítva nevelés elvét fontosnak tartották. Az ismeretátadás a tanítóképző-intézeti tanterv és utasítás, valamint az új népiskolai tanterv szellemében történt. A tanítóképzés legfőbb feladatának a gyakorlati életre való felkészítést tekintették. Öntevékenységre, következetességre, önálló véleményalkotásra nevelték a jelölteket. Jellemüket olyan neves pedagógusok előadásai is „pallérozták”, mint például *Kurics Adalberta*²¹ vagy *dr. M. Radich Olga*.²² Az oktatók a tanítás és nevelés kölcsönhatásában egymást támogatva végezték munkájukat. A tantestület tagjai közös megbeszéléseket tartottak, s folyamatos példaadásuk nevelő hatást gyakorolt a tanítójelöltekre.

Kapcsolattartás a szülői házzal

A növendékek hetente kötelesek voltak beszámolni a szüleiknek hogylétükről. Az internátus vezetője időnként levélben tájékoztatta a gondviselőket gyermekeik magaviseletéről, szorgalmáról, tanulmányi munkájáról, akik később aláírásukkal ellátva visszaküldték azt. Ezen kívül alkalmasszerűen meglátogatták a bejáró és az internátusbeli tanulók családjait vagy a szállásadóikat. Az itt folytatott beszélgetések, szakszerű tanácsok és a leányok otthoni tevékenységének megfigyelése jó hatással volt gondviselőkre és gyermekekre egyaránt. A szülők bizalommal és megértéssel fogadták a mátereket, ezáltal sikerült megeremteni az összhangot a szülői ház és az iskola között. Látogatást, levelezést a felügyelő nővérek és a zárda főnöknője engedélyezhetett. Minden szülői értekezleten foglalkoztak a tanulók magatartásával és tanulmányi eredményével. Viselkedésüket nemcsak az iskolában, hanem a községben és a vasútállomásokon is figyelemmel kísérték.

²⁰ Az 1937–38-as értesítő szerint az iskolaorvos heti három alkalommal rendelt az intézetben. Az első félévben dr. Molnár Gyula, a második félévben dr. Mikecz Miklós látta el a növendékek orvosi vizsgálatát.

²¹ A Krisztus Királyról Nevezett Népművelő Testvérek Társaságának főnöknője.

²² Értesítő, 1937–38. 16.

A statisztikai kimutatásokban a hallgatók neve mellett rögzítették a lakóhelyüket is. A vezetők behívták a bejáró tanulókat, és érdeklődtek az utazás körülményeiről. Ezzel azt próbálták felmérni, hogy az ingázás milyen hatással van a jellemükre, hogyan befolyásolja őket. A szerzetesnők számon tartották a pályaválasztással és a későbbi munkavállalással kapcsolatos feladatokat is. Igyekeztek a jelölteket minél alaposabban megismerni, képességeiket fejleszteni, hogy biztos tudással rendelkezzenek, és az életben és a munka világában jól megállják majd a helyüket.

Vallásos nevelés

Az iskola jellegénél fogva elsőrendű feladatának a vallásos nevelést tartotta, amiről az értesítők ugyancsak beszámolnak. Az itt tanítók kiemelt figyelmet fordítottak arra, hogy a rendalapító Merici Szent Angéla képe ne csak a termek falain legyen ott, hanem szellemisége az intézmény életében is tükröződjön. Erre nem csupán a hittanórákon, hanem más tantárgyakhoz kapcsolódóan is törekedtek, különösen az Eucharisztikus Világkongresszus évében. A rangos eseményt Budapest rendezte meg, ami nagyságában és pompájában csak a millenniumi rendezvényekkel vetekedett.

A vallásgyakorlatok külső formái többek között a naponkénti szentmisék, a gyakori, kényszer nélküli szentségekhez való járulás, a havonkénti első pénteki közös áldozás voltak. Október és május hónapban rózsafüzért imádkoztak. Az ifjúsággal megismertették a katolikus egyház példaképeinek életét, tevékenységét. Nagy gondot fordítottak az egyházi ünnepek megtartására, mint például a szentek emléknapjaira (Szent István, Szent László, Árpád-házi Szent Erzsébet) vagy a püspökök, pápák évfordulóira, a rendfőnök név- és születésnapjára, ezáltal is próbálták elmélyíteni a vallásos érzést. Minden évben húsvét előtt háromnapos lelkigyakorlatot szerveztek; 1938. március 26–28-án például a jeles egyházi író, dr. Schmiedt Béla²³ tartott elmélkedést a leendő tanítóknak. A hitbeli fejlődést erősítették még az intézményben működő ifjúsági körök (pl. Mária-kongregáció), amiről a későbbiekben lesz szó. Az imaalkalmak, egyesületek mellett a különböző konferenciákon is elmélyítették a hívő szemléletet, csakúgy, mint a művelt ember eszményét. A kulturált megjelenés és viselkedés formálására az illemtanórák keretein belül szintén adódott lehetőség. A vallásosság mellett lényeges szempont volt a szociális érzékenység fejlesztése is. A prédikációk, az osztályfőnöki órákon való beszélgetések felhívták a figyelmet egymás kölcsönös tiszteletére és segítésére, mások gondjai iránti érdeklődésre. Kiemelték a közösségért való önzetlen munkálkodás szükségességét, a szegények és elesettek támogatását. Gyűjtést szerveztek a nehéz sorsú tanulók megsegítésére, csomagokat juttattak a rászorulóknak.

²³ Értesítő, 1937–38. 25. Szives (1946-ig? Schmiedt) Béla (Mérk, Szatmár vármegye, 1901. márc. 6. – Hatvan, 1971. nov. 13.): plébános, lelki író. A gimnáziumot Szatmárnémetiben, a teológiát uo. és Budapesten végezte. 1924. VI. 22: szent. pappá. Vállajon, XI. 1: Mérken, 1927: Nyírcsaholyban kp. 1928: Nyírmadán, 1935: Pusztadoboson plébános. Budapest 1942: teológiából doktorált, 1943: esperes. 1945: Szatmárnémetin papi irodaig., 1947: ismét Pusztadobos plébánosa, itt temették. <http://lexikon.katolikus.hu/S/Szives.html>

Hazafias nevelés

Az oktató-nevelő munka másik sarkalatos pontja a hazafias nevelés volt, ami szoros kapcsolatban állt a valláserkölcsi neveléssel. Az orsolyiták számára a magyarság nagyon erős identitástudatot jelentett. Az 1938-as értesítőben így vallanak erről: „A vallásos neveléssel egybeforrva szolgáltuk a hazafias nevelést is. Az öntudatos nemzeti érzést sugározta iskolánk egész munkája. Felhasználtuk erre főként a nemzeti tárgyakat²⁴ és az önképzőkör minden megnyilvánulását. Ennek a szolgálatában állott a zászlóünnepély, az okt. 6-án és márc. 15-én tartott hazafias ünnepély, a hősök emlékének ápolása, az Orsz. Frontharcos Szöv. ifj. irodalmi pályázatán való részvétel és minden alkalom, amellyel fel lehet hívni növendékeink figyelmét a honleányok mai fontos hivatására és e hivatás gyakorlati munkálására.”²⁵

A történelemórák keretében az első és második osztályosok az egyetemes történelmet, a harmadik osztályban pedig a magyar nemzet történetét tanulták. A tanterv mindhárom évfolyamon a hazai történelemoktatást állította a középpontba. Célja „az emberiség gazdasági, művelődési, társadalmi és politikai fejlődésének áttekintése és a magyar nemzet történetének ismerete, kapcsolatban az egyetemes történeti eseményekkel és hatásokkal”.²⁶ Az egyetemes történelem tanításánál a fő szempont az általános műveltség fejlesztése, a magyar történelemnél a hazaszeretet ápolása és hazánk történetének a világtörténelembe való belehelyezése volt. A szerzők kiemelték minden olyan eseményt, amelyben Magyarország világtörténelmi szerepet játszott, és részletesen ismertették azoknak a népeknek a történetét, amelyek hatással voltak a magyarság életére. A harmadik évben a magyar történelem tanítása során a nemzeti szellem ápolása és fejlesztése került előtérbe. A jeles történelmi személyiségek bemutatásával, a velük kapcsolatos megemlékezésekkel a hazafias és erkölcsi érzelmeket fejlesztették. Fontosnak tartották, hogy a nemzetnek ne csak a múltját, hanem a jelenét is megszeretessék a tanítványokkal. Erre a tanulmányi kirándulások alkalmával felkeresett emlékhelyek lehetőséget nyújtottak.

A tanterv a természetrajz tanítását illetően így fogalmazott: „a Föld természeti viszonyainak s ezek alapján a nevezetesebb országok és népek állami, gazdasági és műveltségi jelen állapotának ismerete fő tekintettel hazánkra”.²⁷ Az első évben csillagászati földrajzot, később hazánk fekvését és a többi európai ország között elfoglalt helyét ismertették, majd kitértek a néprajzi, természeti adottságokra és gazdasági szempontokra. Az órákat beszámolókkal és oktatófilmekkel színesítették. A nemzeti ipart népszerűsítő előadásokat is tartottak. Az iskolai taneszközök között a vezetőség többször is ellenőrzést tartott. Szigorúan megtiltották minden külföldi eszköz használatát, ezzel is támogatva a hazai kereskedelmet.

²⁴ Nemzeti tárgyak: magyar nyelv és irodalom, magyar történelem és földrajz, állampolgári ismeretek.

²⁵ Értesítő, 1937–38. 25.

²⁶ Tanterv és Tantervi Utasítások az Állami Elemi Iskola Tanító- és Tanítónőképző Intézetek számára 1911.

²⁷ Tanterv és Tantervi Utasítások az Állami Elemi Iskola Tanító- és Tanítónőképző Intézetek számára 1911.

Művészeti nevelés

A művészeti nevelés megvalósítását a műízlés, esztétikai és kritikai érzék fejlesztésével, művészettörténeti vetítésekkel, a kézimunka, a rajz, az ének és zene tanításával kívánták elérni. Az utóbbiaknál törekedtek a koncentrációra. Alaposan tanulmányozták a magyar folklór köréből a kalocsai, a kalotaszegi és a sárközi motívumokat, sok díszítőtervet készítettek ebben a témakörben, melyeket az év végi kiállításokon mutattak be a szülők és az érdeklődő közönség előtt. Az elemi népiskolai rajztanítás anyagáról a leendő tanítónők tanmenetet készítettek. Minden tanévben részt vettek a Királyi Főigazgatóság által szervezett rajzkiállításon, amelyen 1937-ben a másodéves *Bencs Judit* elismerő oklevelet nyert, ami felkészítő tanára, *Záborszky Irma* érdeme is volt.²⁸ A muzikális nevelés hatásai az ünnepségek műsorszámáiban és az énekkar munkájában voltak érezhetők.

Testi nevelés

Az intézetben nagy hangsúlyt fektettek az egészséges test fejlesztésére elméleti szinten az egészségtanórákon, gyakorlati szinten a tornaórákon, bár az intézményben csak 1943-ban készült el a tornaterem, de 1933-tól tenispálya működött az iskola udvarán. Az egészséges életmód jelentőségét igyekeztek megértetni a tanítványokkal, mert nézetük szerint: „az egészség gondozása lelkiismereti kötelesség”.²⁹ A szabadban tornaszereket helyeztek el, és kedvező időjárás esetén itt tartották a testnevelésórákat. Az 1937–38-as iskolai évben a *Petrís Brunó* által vezetett négyhetes táncanfolyamon vettek részt a tanítványok, majd számot adhattak a testi erejükről és ügyességükről az év végi tornavizsgán is. A heti séták szintén lehetőséget adtak a mozgásra, az állóképesség fejlesztésére, míg a téli időszakban korcsolyázhattak a tanulók.

Könyvtárak, szertárak

A rendi intézmények iskoláik felszereltségét mindig szem előtt tartották. Az évkönyvek, értesítők folyamatosan beszámolnak a könyvtárak, szertárak gyarapodásról. A háborús évek után a növekedés elég csekély volt, sokszor ajándékozás útján, jötevőktől, később pedig a VKM-től kaptak könyveket, taneszközöket, segélyeket, amit az 1918–19-es értesítőben is feljegyeztek: „A Nm. VK. Minisztériumtól pedig a szertárak és az internátus céljaira első ízben kaptunk ez idén 30 ezer koronát, amiért hálás köszönetet mondunk. A tanári és ifjusági könyvtár alapjai is le vannak rakva. Tanári könyvtárunk ez idén 35 kötettel, az ifjusági pedig 12 kötettel gyarapodott.”³⁰ Még ugyanebben az évben ismét adományozás során 11 db madárpreparátumot, fa- és maggyűjteményeket, kémiai anyagokat, ásványgyűjteményt kaptak. Az eszközök beszerzésében sokat segítettek a növendékek is, sőt a slöjdórákhoz³¹ az egyszerűbb kellékeket ők készítették el, a rend pedig a felszerelésekhez

²⁸ Értesítő, 1937–38. 25.

²⁹ Értesítő, 1934–35. 42.

³⁰ Értesítő, 1921–22. 12.

³¹ Slöjd: kézi munka, eredetileg minden olyan munka, mely gépek nélkül végezhető.

szükséges műszereket, állványokat vásárolta meg, ezeket évente fejlesztette, a műszereket javíttatta, hogy az oktatómunka ezáltal is hatékonyabb legyen.

A könyvtárak ugyanebben az évben 81 könyvvel gyarapodtak, amihez ismét hozzájárult a kultuszminiszter ajándéka, *A Napkelet lexikona*, mely egy 1927-ben kiadott két-kötetes magyar nyelvű lexikon volt azzal a céllal, hogy a tömörsége és aktualitása révén segítse az általános tájékozódást. A tanári könyvtár részére ebben az évben már különféle folyóiratok jártak. A pedagógia témaköréhez kapcsolódóan például a *Magyar Tanítóképző*, a *Néptanítók Lapja*, a *Nemzetnevelés*, a *Szabolcsi Tanító*, a *Katolikus Tanítónők és Tanárnők Közlönye*. A reáltárgyak tanításához nyújtott segítséget a *Természettudományi Közlöny*. A tanulmányi kirándulásokhoz gyűjthettek információkat a *Turistaság és Alpinizmus* című kiadványból. A vallásos nevelés hatékonyabbá tételéhez használták a *Katholikus Szemle*, a *Katholikus Nevelés*, a *Magyar Kultúra*, a *Élet*, a *Szalézi Értesítő*, a *Nagyasszonyunk*, a *Zászlónk* újságokat is. Az 1930–31-es évben a különböző tantárgyakhoz való szertári alapfelszereléseket ekkorra már be tudta szerezni az iskola. A fizikai, kémiai kísérletekhez szükséges taneszközök között szerepelt a szemléltetésre alkalmas rádió, telefon, kis dinamó, fényképezőgép, krómsavas telep, különböző csigaszorok, üveg-edények, platina, higany és különféle anyagok. Az eszközök palettája tehát egyre inkább bővült. A későbbiekben a szertári felszerelések célszerűbb és szakszerűbb elrendezésére még 5 db szertári üvegszekrény készült el 650 P értékben, a fizikai szertár anyaga gyarapodott 150 P értékben. Ezen kívül beszerezett az intézet 2000 pengőért egy új pianínót, melyet a zeneórákon kívül az iskolai ünnepélyeken és színelőadásokon is tudtak használni. A népiskolai fizikai és kémiai kísérletezéseknél használatos taneszközök a tanítójelöltek saját készítésű darabjai voltak. Ebben a tanévben jelentős könyvtári gyarapodás történt. A földrajz tanításához sikerült beszerezni a Magyar Földrajzi Társaság 10 legújabb kötetét és a *Magyar Remekírók* 42 kötetét. *Andrássy László* mándoki lelkész ajándékaként Gárdonyi Géza 41 kötetével gazdagodott a könyvtár. A folyóiratok köre a *Világposta* és a *Testnevelés* című lapokkal bővült a kultuszminiszter jóvoltából. Az 1932–33-as értesítő már külön tünteti fel az egyes szertárak beszerzéseit. Az évek során egyre több és korszerűbb eszközt használtak, amivel még eredményesebbé tették a tanítást. A jó szándékú adakozók továbbra is segítették a könyvtári állomány gyarapodását.

Ifjúsági egyesületek

A különféle ifjúsági körök segítették a lányok szellemi és lelki formálódását. Ezek közül kiemelném a legfontosabbakat.

A Szeplőtelen Fogantatásról elnevezett és Szent Angéla oltalma alatt álló *Mária-kongregáció* 1919. február 2-án alakult meg a Tanítóképző Intézetben. Működési célja a növendékek lelki életének megalapozása, megerősítése volt. Minden tanév szeptemberében megválasztották a tisztségviselőket, hetenként gyűlést tartottak. December 8-án, Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepén történt a tagfelvétel. Az igazgató vezetésével a húsvéti alkalmakon kívül év végén is rendeztek lelkigyakorlatot július 1–5. között a képző végzősei és más tanítónők számára. Az 1928-as értesítő szerint a kongregáció harminc új taggal bő-

vült. Prézese³² Bury Alajos plébános, vezető tanára M. Szlávik Julianna volt. A rózsafüzér hónapjában, október 24-én a Rózsafüzér Királynéja című nyilvános előadással köszöntötték Szűz Máriát. Újságuk, az azonos nevű *Mária-kongregáció* minden egyesületi taghoz eljutott. A külföldi magyar missziók támogatására nagy gondot fordítottak. A kongregáció hetven taggal megalakította a Hitterjesztés Egyesületet, melynek keretén belül, a missziós perselyekkel 1911 pengőt gyűjtöttek. A gyűléseken a missziókért imádkoztak, missziós imahadjáratot végeztek. A hittérítés gondolatának ápolását a különböző folyóiratok, *Világmisszió*, *Katolikus Missziók*, *Afrikai Visszhang*, *Nagyasszonyunk*, *Zászlónk* is segítették. A kongreganisták levelezés útján tartották a kapcsolatot a régi tagokkal, akik kitartásra biztatták társaikat, és megosztották velük tapasztalataikat. 1930-ban a kongregáció tisztikarában a következő tisztségek voltak: prefekta,³³ asszisztensek, titkár, jegyző, tanácsosok, pénztáros. Az egyesület saját könyvtárral rendelkezett, melynek állománya adományozás vagy vásárlás útján tovább gyarapodott. A növendékek szívesen vettek részt a közös alkalmakon, imákkal és erénygyakorlatokkal formálták lelki életüket. A missziók területén előknek gyűjtést szerveztek, kisebb tárgyakat, bélyeget, levelezőlapot gyűjtöttek.

A kongregáción belül megszervezték a *Zita-kört*³⁴ a végzett tanítónők számára 1936. október 18-án.³⁵ Célja a községbeli házi cselédek hasznos szórakoztatása mellett a lelki élet ápolása volt, így továbbra is kapcsolatban maradtak a vallásos szellemiséggel és az intézménnyel. Az egylet az iskolai keretek között rendelkezésre álló eszközökkel igyekezett feladatát megvalósítani. A legfontosabb eseményük az 1938. október 9-i zászlóátadási ünnepély volt, melyről így ír a Rendi Krónika:

„Izgalomba volt az egész zárda. Valami olyanra készült, ami Rendünk történetében eddig nem fordult elő, amiről eddig nem hallottunk. Zászlót ajánlunk fel a Felvidék visszafoglalására induló katonaságnak. Növendékeink gyűjtötték a zászlóra a pénzt mivel a pénz nem volt elegendő. Tisztelendő Anyánk a zárda részéről pótolta az összeget. Tisztelendő Anyánk a zászló megvásárlása végett M. Noszkó Clarissát küldte Budapestre, aki egy gyönyörű szép nemzeti színű nehéz selyemzászlót vásárolt a Patrona Hungaria és a magyar címer hímzett képevel. Az ajándékozásra szánt zászlót díszmagyarba öltözött leánykák vitték elől, utánuk osztályok nemzeti zászlókkal vonultak ki. A háztetőkön is álltak emberek, mert mindenki látni és hallani- és közeli szemlélő akart lenni. A műsor a Himnusz éneklésével kezdődött. Majd Kutassy Ilona V. évfolyamos tanítójelölt Petheő József: A harangok beszélnek című költeményét szavalja el, amit énekkarunk »Szép vagy gyönyörű vagy Magyarország« élénklésével fejez be. Ezután a hölgyek zászlájának átadása következik. Kopácsiné Kállay Margit³⁶ az emelvényre lépve pár kedves szó kíséretében átadja a

³² A Mária-kongregáció pap elnöke.

³³ Nevelőtanárnő.

³⁴ Szent Zita Körök, 1908–1946. júl.(?): a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetségének tagozata háztartási alkalmazott leányok számára. Célja a leányok nevelése, érdekvédelme és vallási művelése. Előadásokat, kirándulásokat és bálakat rendeztek, állást közvetítettek. Központja Budapesten, a VIII. Mária u. 7. alatt volt. 1942: Budapesten 25, vidéken 17 körben 4000 tagot számláltak. Lapja 1939–44: a Magyar Házimunka, kiadványa volt a cselédkönyv mellékleteként terjesztett Kis Káté, kétszer évente a Kalauz a körvezetők számára, s egy Imakönyv, <http://lexikon.katolikus.hu/S/Szent%20Zita%20K%C3%B6r%C3%B6k.html>

³⁵ Értesítő, 1936–37. 25–26.

³⁶ A Katolikus Nőegylet társelnöke.

*Honvédség hófehér zászlaját a katonaság hatósági képviselőjének. Éljenzés és taps között intézetünk igazgatója Bury Alajos pápai káplán lép ezután az emelvényre és egy tartalmas szép beszédkeretében ajánlja fel zászlónkat a Hadseregnek. Ezután Hajnal alezredes az I. század honvéd lövészcsoport parancsnoka lép az emelvényre, hogy megköszönje Kisvárdai hölgyközönségének a fehér-s a leányifjúságnak és M. Köbli Ignácia szent Orsolya-rendi főnöknőnek a nemzeti színű gyönyörű zászlót. Felolvasta ezután a zászlóra vonatkozó törvényeket. Ilyen szép hazafias ünnepe nem igen volt még a városnak.*³⁷

Önképzőkör

A Szent Angéla Önképzőkör 1918. szeptember 15-én tartotta meg alakuló ülését. Fő törekvésének a tagok önálló tanulásának segítését, öntevékenységre nevelését, pályázatok meghirdetését tartotta. Bár az egyesület szaktanár vezetése alatt állt, mégis szabad kezét kapott az iskolai ünnepségek szervezésében, hogy a növendékek ezáltal is nagyobb önállóságra tegyenek szert. A gyűléseket kéthetente tartották, amelyeken a tantestület teljes létszámban képviseltette magát. Tagjai az elnök, az alelnök, a jegyző, a könyvtárosok és a bírálóbizottság voltak. Az 1930-as évektől a kör egyre rutinosabb, pontosabb munkát végzett. Minden gyűlés egy meghatározott tematika szerint zajlott. Egyiknek például az elemi iskolai ünnepségek megrendezése, a másoknak a versmondás művészete, az énekes, irodalmi estek szervezése, a következőknek a pályázatok kiírása és a versenytanítások lebonyolítása volt a témája. A későbbiekben ismeretterjesztő előadásokkal, dolgozatokkal vettek részt az önképzőkör életében. A pályázatok elbírálását a szaktanárokkal együtt végezték, s év végén került sor a díjak kiosztására. Az önképzőkör munkáját a nagyközönség előtt is bemutatták. A színelőadásokból, vetítésekből befolyt összeget a szertárak fejlesztésére fordították.³⁸

Sportkör

A két, fentebb említett ifjúsági csoporton kívül a Sportkör is nagy népszerűségnek örvendett. Az egyesület 1927. január 21-én alakult meg, védnökei Angyalossy Pálné született Hrabovszky Kornélia, a kisvárdai járás főszolgabírójának hitvese, a Katolikus Nőegylet elnöke, aki kiemelkedő szociális és karitatív tevékenységet folytatott a község életében,³⁹ valamint Petheő József kanonok voltak. Tiszteletbeli és tanárelnököket is választottak. Az intézmény összes tanulója itt töltötte hétfő délutánjait, és fő céljuknak az egészséges életforma kialakítását tekintették. A foglalkozások kiegészítették a testnevelésórák munkáját. A tornagyakorlatokon kívül a táncok (különösen magyar néptáncok), a különféle játékok, nyáron a teniszezés, télen a korcsolyázás tette szórakoztatóvá, változatossá ezeket az alkalmakat. A hatékonyabb nevelés érdekében folyóiratokat is járattak: *Magyar Torna*, *Testnevelés és Testnevelési Tanárok Közlönye*. 1937-ben a tornaszerek száma is emelkedett.

³⁷ Krónika, 1938. október 9.

³⁸ Értésítő, 1936–37. 26.

³⁹ Néző–Szeifried, 2016. 24.

dett. A sportkör munkájának méltó lezárása a májusban megrendezett tornavizsga volt, melynek bevételéből sportszereket vásároltak.⁴⁰

Iskolai egyenruha

Az intézményben a növendékek egységes öltözetet viseltek. Télen sötétkék matrózzruhát fehér gallérral, sötétkék sapkával. Ősszel és tavasszal a sötétkék szoknyához fehér és kék-fehér csíkos blúzt hordtak sötétkék gallérral és kézelővel. Testületi szereplések alkalmával sötétkék rakott szoknyát vettek fel ugyanolyan színű blúzzal, fekete zsinóros gallérral, mindig fekete harisnyával és cipővel. Nyári alkalmakkor matrózzsabású fehér vászonruha és rakott szoknya, nyári kalap volt a kötelező viselet. Tiltották a túlságosan kivágott, rövid ujjú ruhát, átlátszó ruhát és a testszínű harisnyát. A szoknyák csak térdén alul érhettek. Az intézet fegyelmi szabályait a szünidőben is be kellett tartaniuk.⁴¹

Összegzés

Tanulmányomban megkíséreltem a kisvárdai Szent Orsolya-rendi Tanítóképző Intézet mindennapjairól átfogó képet adni, melyben kitértem a tanulói létszám változásai mellett az internátus működésére, a sokrétű nevelőmunkára és az intézményben működő egyesületek szerepére is, azonban az értesítők ettől jóval több információt tartalmaznak. A rendi képző működése széles körű és létfontosságú társadalmi igényeknek igyekezett megfelelni a nőnevelés terén.

Mindebből érzékelhető, hogy milyen körülmények között élt és készült jövőbeli hivatására a két világháború közötti diákság, kitűnik tanáraik munkája, mely a fiatalok oktatását és nevelését tűzte ki célul egy olyan időszakban, amikor a magyar társadalomnak újból magára kellett találnia a történelem viharai után. Az öregdiákok később is nagy tisztelettel viseltettek egykori tanáraik, intézményük iránt. Megválaszolhatjuk tehát a feltett kérdést, hogy mit kaptak iskolájuktól a növendékek, mit köszönhettek nevelőiknek. Szilárd, vallásos meggyőződést, sokoldalú, öntevékeny egyéniséget, erős nemzeti öntudatot, felkészítést a gyakorlati életre, a nehézségeket becsületes, hívő lellekkel megoldani tudó jellemet.

A dolgozat betekintést adott a külső iskolai működésen túl a belső, háttérben zajló folyamatokba, melyeket befolyásoltak mind a magyar és a nemzetközi, mind az egyházi és világi élet történései. Elmondhatjuk tehát, hogy az Orsolya-rendi nővérek tevékenységükkel nemcsak az iskola, hanem Kisvárdai történelmének szereplői is voltak.

⁴⁰ Értésítő, 1936–37. 28.

⁴¹ Értésítő, 1928–29. 38.

Felhasznált források és szakirodalom

Források

- A Római Unióhoz tartozó Szent Orsolya Rend kisvárdai házának krónikája. Kisvárdai, 1938.
- A Szent Orsolya-rendiek által fenntartott kisvárdai római katolikus Elemi Népiskolai Tanítónőképző Intézet és Elemi Leányiskola értesítője az 1918–19. tanévről. Kisvárdai, 1919.
- A Szent Orsolya-rendű apácák által fenntartott kisvárdai római katolikus Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézet és Polgári Leányiskola értesítője az 1938/39. tanévről. Kisvárdai, 1939.
- Szent Orsolya-rendiek által fenntartott kisvárdai Róm. Kat. Elemi Népiskolai Tanítónőképző-Intézet és Polgári Leányiskola értesítője az 1928–29. tanévről. Kisvárdai, 1929.
- Szent Orsolya-rendiek által fenntartott kisvárdai Róm. Kat. Elemi Népiskolai Tanítónőképző-Intézet és Polgári Leányiskola értesítője az 1930–31. tanévről. Kisvárdai, 1931.
- Szent Orsolya-rendiek kisvárdai Tanítóképző Intézetének és Polgári Leányiskolájának értesítője az 1933–34. tanévről. Kisvárdai, 1934.
- Szent Orsolya-rendiek kisvárdai Tanítóképző Intézetének és Polgári Leányiskolájának értesítője az 1934–35. tanévről. Kisvárdai, 1935.
- Szent Orsolya-rendiek kisvárdai Tanítóképző Intézetének és Polgári Leányiskolájának értesítője az 1936–37. tanévről. Kisvárdai, 1937.
- Szent Orsolya-rendiek kisvárdai Tanítóképző Intézetének és Polgári Leányiskolájának értesítője az 1937–38. tanévről. Kisvárdai, 1938.
- Szokások Könyve a Szent Orsolya rend Római Uniója számára. Győr 1934.
- Tanterv és Tantervi Utasítások az Állami Elemi Iskola Tanító- és Tanítónőképző Intézetek számára 1911.

Szakirodalom

- A pedagógusképzés törvényi szabályozása 1917–1945. Szerk. Mikonya György. Budapest, 2012.
- Kislexikon. (<http://www.kislexikon.hu/> – utolsó megnyitás: 2017. január 29.)
- Központi Statisztikai Hivatal, Statisztikai Szemle (<http://www.ksh.hu/statszemle> - utolsó megnyitás: 2017. január 29.)
- Magyar Katolikus Lexikon. (<http://lexikon.katolikus.hu/> - utolsó megnyitás: 2017. január 29.)
- Mészáros István: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Budapest, 2000.
- Néző István – Péntes Tibor Szabolcs – Poncsák Angéla Eszter: A kisvárdai egyházak története Szent Lászlótól napjainkig. Kisvárdai, 2000.
- Néző István – Szeifried Zoltán: Élet-rajzok Kisvárdai történelmi mozaik XIX. század közepétől a közelmúltig. Kisvárdai, 2016.
- Pukánszky Béla – Németh András: Neveléstörténet Budapest, 1996.